د بایزید انصاري نیولوګیزم

THE NEOLOGISM OF BAYAZEED ANSARI

Faqir Mohammad Faqir*

Abstract

Creating new words, terminologies and deriving new meaning from old words is called neologism. As long as Urdu and Pashto from eastern languages are concerned, no acceptable literature has been written on neologism so for. In Afghanistan some literature has been written on the subject. In every age new terms and creating words becomes need of the time. Same is the case with Pashto. In this research paper the neologism of Bayazeed Ansari (931−988A.H) is discussed and analysed. He is not only a prose writer but in this prospective he has also worked in the best possible way, which Adds another feather in his hat. In this regard he proves himself to be a linguist as well.

نیولوګیزم:-

نیولوګېزم(Neologism) د یوناني ژبې د Neo او Logos نه جوړ شوے دے.
د Neo معنیٰ نوې او د Logos مطلب، علم، پوهه او لوست دے.
اصل مفهوم یې نوي تکي جوړول، نوي نومونه ایښودل، نوي اصطلاحات راوړل دي یا دا چې زوړ لفظ په نوي معنیٰ استعمال شي.
نوي لغات هغه دي چې له اړتیا له مخې د سترو پوهانو، ادیبانو علمي او ادبي ټولنو له خوا وضع کیږي او په اولس کښې خوریږي.[۱]

* Lecturer Pashto Department Islamia College

دا موجوده ترقي یافته او سائنسي دور مونږ نوؤ نوؤ ایجادونو او انکشافاتو سره مخ کوي. هره ورځ داسې څېزونه وینو چې پخوا یې تصور هم نۀ شو کېدے نو دغه وجه ده چې د نیولوګېزم ضرورت پېښېږي.

په یوه ژبه کښې د نوؤ لفظونو جوړولو اهمیت د معاشرې د ضرورتونو په وجه پېدا کیږي. نوي اصطلاحات د سائنس او ټېکنالوجي د ترقۍ، ثقافت او عوامي رابطو په وجه جوړیږي.[۲]

په ننني دور کښې د ټولې نړۍ قومونه په سیاسي، طبي، ثقافتي، تهذیبي، معاشرتي، سیاسي، علمي او اقتصادي مېدان کښې د یو بل نه اثر اخلي. دغسې ژبې هم یو بل نه اثر اخلي او هم په دې ژبه غني کېږي او ترقي کوي. د دې بدلون او ارتقاء مخه نۀ شي نیولے کېدے. ځکه چې نوي لفظونه جوړېدل یا موجوده ټکي نوې معنو کښې استعمالېدل. د وخت د ارتقاء د پاره ضروري وي. نوې ایجادونه او څېړنې ځان سره نوې نوې رنګونه هم راوړي او ژبه کښې د وسعت سبب ګرځي.

دنیا کښې داسې یوه ژبه هم نشته چې هغه هر مفهوم هم ادا کولے شي اوله نورو ژبو له اثره هم پاکه وي او نۀ د ژبې خالص توب څۀ دکمال خبره ده. یوه ژبه به هله دوخت د ارتقاء سره اوږه په اوږه تلے شي چې د نوؤ رجحاناتو، اصطلاحاتو او لفظونو د پاره خپله لمنه کښې ځائے لري.

دوست شنواري لیکي.

"نیولوګېزم په ژب پوهنه کښې اصطلاح ده چې په دوؤ معنو استعمالېږي.

الف: نوې کلمه: د کلمې جوړونه او نوې ترکیب چې د داسې مفهوم او داسې مسمي د افادې له پاره په کاروا چولې شي چې د مخه پر شهرت نۀ لري.

ب: د یوۀ مفهوم د افادې د پاره دیوې داسې کلمې استعمال چې د مخه ورته نۀ وي استعمال شوے یعنې هم مسمې موجود وي او هم اسم خو موجود نوي مفهوم د افادې له پاره نۀ وي پکارول شوے"[۳]

کومه ژبه چې نیولوګېزم نۀ شي قبلولې هغه چرې هم تر ډېرې مودې ژوندۍ نۀ شي پاتې کېدلے. ژبه چې څومره خالصه وي هومره پکښې د لفظونو کمے وي او د غربت ښکار شي. د هر قسمه مطلب او مقصد د بیانولو دپاره یې لمن

تنګه شي. د ژبې ترقي په دې ممکن کېږي چې د هر قسم حال او مفهوم ادا کولو توان ولري.

د سماجي بدلون، ثقافتي او معاشرتي تغيراتو په سبب د ذهني او علمي اکتساباتو په پايله کښې د ژبې په پانګه او لفظونو کښې زياتوب کېږي.[۴]

د نيولوګېزم باره کښې پوهان مختلفې رايې لري. د ځينو دا خيال دے چې د خپلې ژبې هر قسمه د خيل او مستعار ټکي لرې کړې شي او خپله ژبه کښې د دې د پاره نوي لغات جوړ کړے شي. ځکه که چرې ژبه د وخت د بدلون، نوي ايجاداتو او تجربو سره د نورو ژبو ټکي خپلول شروع کړي او دغه سفر جاري وي نو اصلي او سوچه ټکي به خپله ژپه کښې ډېر کم پاتې شي او د ډېرو ژبو امېزه به شي. ځکه دغه پوهان په تشويش کښې دي چې نوي لغتونه دې د خپلې ژبې دپاره جوړ شي. د دوي غرض دا دے چې د خپلې ژبې د خوندي کولو د پاره دې د ژبې خواخوږي عملي ګامونه پورته کړي او نۀ صرف د ليک بلکې د وئيلو تر حده دې سوچه کړے شي. او خپل توري دې جوړ کړے شي.

"که د پردو ټکو او اصطلاحاتو دې وحشت ناک او بې رحمانه يرغل ته لاس تر زنې کښېنو، ډېر زر به زمونږ د لرغونې او سپېڅلې ژبې جنازه ووځي. هم دې سترو خطرو ته پام کولو سره په پښتو کښې د نوو ټکو او اصطلاحاتو جوړول يو داسې عينی ضرورت دے چې تل بايد له پامه اونۀ غورځول شي. د نوؤ ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو جوړونه هم پوهه ده او هم هنر"[۵]

د نن دورګلوبلائيزېشن د ژبې سوچه شکل ته زيان رسوي داسې حالاتو کښې ډېر غور پکار دے چې ژبه څنګه محفوظ وساتلې شي.

د څۀ خلقو يا پوهانو دا رائې ده چې ژبه دې خپل طبعي يون ته پرېښودلې شي او مصنوعي لارې چارې او نوې نومونه لټول هېڅ اهميت نۀ لري بس چې عام خلق پرې خپل مطلب ادا کولې شي نو که د هرې ژبې راغلے ټکے وي باک يې نشته. دوي ژبه صرف د خپلو خيالاتو د اظهار ذريعه ګڼي.

څۀ پوهان داسې دي چې هغوي د درميانه لارې حامي دي چې دا فکر لري چې کوم مستعار يا دخيل لفظونه چې د پخوا نه موجود دي او خلق ورسره بلد دي بلکې عامو خلقو ته دا پته هم نۀ لګي چې ګڼې دا د بلې ژبې لغتونه دي نو هغه

په ځايې پرېښودل پکار دي ځکه که چرې د دغه اشنا لغاتو په ځائے نوې جوړ کړې شي. نو کېدے شي چې اشنا لغت هم له مېنځه لاړ شي او نو وارد هم ځان ثبت نۀ کړے شي.

حبيب الله تړے ليکي:

هغه کليمې چې پښتو ته د هغې د تحول د تاريخ په موده کښې له اريايي يا غېر اريايي ژبو او لهجو نه ور داخلې شوې دي پردې، کليمې دي خو کله که مونږ د غه ټول کلمات او نور ژبني دخيل عناصر له پښتو نه باسو يقين دے چې پښتو به خپل موجوديت له لاسه ورکړي.[۶]

د ژبې سوچه توب ځان له د اهميت وړ کار دے خو داسې هم نۀ ده چې د هر څه د پاره يا د پخوا نه دخيل ټکو د پاره داسې لغات جوړ شي چې د زيان سبب وګرځي. په دنيا کښې هسې هم خالصه او سوچه ژبه نشته. انګرېزي چې بېن المللي ژبه ده په مشکله به دېرش في صده لرغوني حېثيت لري. دغسې د ټولو ژبو حال دے.

سر محقق روهي ليکي:

" که يوه فصيحه کليمه چې په بېن المللي سويه استعمالېږي او يوه علمي اصطلاح چې په مهمو ژبو کښې عامه شوې وي. زمونږ ژبې ته په طبيعي شکل لاره پېدا کړي. حتمي نۀ ده چې له ژبې يې وشړو او په ځايې يې بله کليمه اختراع کړو."[۷]

زما په خيال دا د درميانه لاره غوره کول بهتر دي که چرې مونږ د خارجي مصنوعاتو او ايجاداتو د استعمال نه ځان نۀ شو ژغورلے نو د دغه څيزونو د پاره د نومونو قبلولو نۀ انکار هم هوښيار تيا نۀ ده.

که چرې يو نوې شے ايجاد شي او د راتلو سره سم پرې نوم کېښودل شي. دا هله کېدېشي چې وړاندې يې په بل نوم شهرت نۀ وي موندلې. دغسې به دغه نوې نوم د عامو خلقو په خولۀ شي ژبه به سوچه شي او مسئلې به هم نۀ وي.

دلته يوه مسئله دا هم را پېدا کېږي چې دا نوم خوښول به څوک کوي؟ ايا عام خلقو يا هر سړي ته دې دا حق حاصل وي چې په خپل مخ سر دې نوي نومونه وضع کوي او کۀ يوه اداره يا ټولنه دي دا کار کوي.

په دې اړه ډاکټر مجاور احمدزيار خپله د پښتو نيولوګېزم ډکشنرۍ کښې ليکي.

"زۀ په خپل ځاني له هېڅ يوه پښتو مئين سره په دې ګوتې نۀ ماتوم چې ولې بې له ځانګيز واک او پوهې رعاونې کوي.وايم، پرېږده چې په هره بڼه يې پر دغه خوار ځواکې ژبه لور ولاى شي. و دې رغوي! داد ښانګوالو پازوالي ده چې هغه ورسمې کړي او سهې کړي."[۸]

هر وګړي ته په ژبه د لوبو کولو اختيار ورکول نۀ دي پکار او کۀ د ډاکټر صېب په خبره عمل وشي چې د جوړونې نه پس يوه اداره ياټولنه پرې نظر ثاني کوي نو بيا بده نۀ ده. دې عصري ضرورت د پاره يو منظم پروګرام د وخت تقاضا ده. د نوؤ نومونو جوړولو نه وړاندې څو عملي ګامونه پورته کول ضروري دي.

۱. د ټولو نه اول د خپلې ژبې په فرهنګ او لغت نظر پکار دے. داسې او نۀ شي چې د بلې ژبې د يوې اصطلاح يا لغت د پاره موزون او په تول برابر ټکي موجود وي. نوې نوم ته اړتيا نۀ وي او جوړ کړې شي.

۲. د ژبې متروک او استعمال نه پرېوتي ټکي هم ډېر اهميت لري. هغه سوچه ټکي په نظر کښې ساتل او د مناسب ضرورت له مخې استعمال کښې راوستل دګټې نه خالي نۀ دي

۳. کوم مستعار ټکي چې په ژبه کښې ځائے شوي دي يا داخلېږي چې قومي تشخيص اختيار کړي.

۴. نوي ټکي هغه صورت جوړل پکار دي چې په ذکر شوې طريقه مطلب نه تر لاسه کېږي. نوې لفظ داسې پکار دے چې پوره معنٰی ولري. فطري حُسن او د عام اولس د پوهې مقام حاصل کړي. او د ژبې فطري جوړښت سره سمون؛ هم ولري.

۵. د مغرب جديد ايجادونه چې د خپلو موجدانو په نامه دي هغه نوم بدلول مناسب نۀ دي.

۶. د انګرېزۍ د اصطلاح د پاره خپله ژبه کښې اسان ساده اوروان نعم البدل پکار دے.

۷. کوم ټکي چې پخوا نه موجود دي او عام خلق ورسره بلد دي هغه بدلول هم پکار نۀ دي.
۸. هغه اصطلاحات چې بېن المللي حېثیت لري او نورو اهمو ژبو کښې هم یو شان استعمالېږي هغه چېړل هم ښۀ خبره نۀ ده.

د ضرورت له مخې د نوې لفظونو جوړول د هرې ژبې مسئله ده چې لږ غوندې نظر پرې اچول ضروري دي انګرېزي ژبه دا وخت په عالمي سطح اهمیت لري په دې ژبه کښې په نیولوګېزم ۱۷۷۲ء کښې کار شورع شوے دے. فرانس کښې ۱۷۳۴ء خواو شاه نه دا عمل جاري دے په انګرېزۍ ژبه کښې هره ورځ زرګونه ټکي نوي وئیلې شي.

"برن هارټ ۱۹۷۸ ء کال کښې د نوې لفظونو اندازه پنځه سوه لګوي او دا د هغه لفظونه دي کوم چې لغت کښې د ثبت کولو توان لري ګنې دا شمېره نوره هم زیاته ده. هم دا محقق ۱۹۸۵ء کښې د مختلفو رسالو په حواله لیکي چې زر نوي لفظونه هره میاشت مخې ته راغلل چې د کال دولس زره جوړېږي."[۹]

۲۰۰۲ء کښې د مټ کالفMetcalf په حواله وایي چې لس زره لفظونه هره ورځ په انګرېزۍ ژبه کښې نوې وئیلے شي خو دا ټول توري د لغت د معیار مقام نه شي تر لاسه کولې.[۱۰]

دنیا کښې یوه ژبه هم د کاملیت دعوه نۀ شي کولے ځکه چې هر راتلونکې نوې دور نوې مسئلو سره مخ کېږي او په ژبه کښې د نوښت غوښتنه کوي. د حالاتو بدلون سره سره دغه قسمه پېښې پېښېږي.

لرغونې یوناني او لاطیني ژبې چې کمال ته رسېدلې وي هغه هم دغه قسمه کشالو سره مخ وې د دغه ژبو پوهانو هم د وخت د غوښتنو مطابق په نوو اصطلاحاتو او لفظونو زیار ضرور کړے دے.

عربي ژبه چې د علمیت په حواله مړه او پوره ژبه ده. د معنو او لفظونو په حواله همه ګیریت لري.

"په مصر د نپولین د حملې نه پس چې د مغرب د نوو علمونو نه خبر شول . نو خپله ژبه کښې د کمۍ احساس ورته وشو او د وسعت خیال یې پیدا شو. ددویم جنګ عظیم نه وروستو مغرب د نوې علومو او سائنسي ترقۍ سره په

ټوله دنیا خوارهٔ شول ځکه عراق شام او مصرکښې داسې ادارې جوړې شوې چې نوي لفظونه او اصطلاحات جوړ کړي.[۱۱]

دغسې اردو ژبه کښې د نوي لفظونو او اصطلاحاتو رجحان د نولسمې صدۍ په وړومبیو دوه لسیزو کښې شروع شوے دے. دې د پاره مختلفو ادارو خپل کار تر سره کړې دے په هغو کښې فورټ ویلیم کالج، دهلي کالج او دغه دور کښې سائنټیفیک سوسائیټي لکهنو ۱۸۳۱ء اګره بک سوسائیټي ۱۸۳۲ء مدرسه فخریه حېدر آباد دکن ۱۸۵۳ء او مدرسه طبابت دکن انجمن مجمع علم و هنر مدراس، مېډیکل سکول اګره او انجنیرنګ کالج رړکي غوندې ادارو کښې یو اړخ ته کهٔ د ترجمې په لړ کښې کار کړے دے نو بل طرفته د اصطلاحات سازۍ کوشیشونه یې هم د قدر وړ دي.

ډاکټر جمیل جالبي لیکي:

"دهلي کالج ۱۸۲۵ء کښې جوړ شو او ورسره دهلي ورینکلز ټرانسلېشن سوسائېټي قایمه شوه. د درسي کتابونو د ضرورت د پاره کېمیا، نباتات، معدنیات، ریاضي، طب او د نورو علمونو اصطلات جوړ کړې شو".[۱۲]

که فارسۍ ته وګورو نو دغه ژبه کښې په نیو لوګېزم د اردو نه پس تقریباً ۱۹۲۱ء کښې د رضا پهلوي په دور کښې کار شروع شوې دے. په دغه اولني وخت کښې دا کوشش جاري وو چې د مغربي ژبو او عربۍ د پاره دې پخپله ژبه کښې ټکي پېدا کړې شي او د دغې ژبو لفظونو له ځائے ورنهٔ کړې شي دغه کمے به د فارسۍ اصلي توري پوره کوي.

که مونږ پښتو ژبې ته پام وکړو نو خپله لمن کښې د ډېرو ژبو خصوصاً عربي، فارسي، سنسکرت، هندي او انګرېزي لفظونه لري ځهٔ دخیل شکل کښې او ځهٔ مفغن صورت کښې موجود دي.

پښتو کښې د لفظونو او اصطلاحاتو د وضع کولو رواج هم د پخوا نه موجود دے او ولې به نهٔ وي کومه ژبه چې د طب انجنئیرنګ او هر قسمه تعلیم او مقصد د عصري تقاضو سره پوره کوي نو د نوې لفظونو جوړول او ځایول مجبوري او ضرورت جوړ شي.

پښتو ژبه کښې که هر څو نیولوګېزم پخوا نه شروع شوې دے خو د کار آغاز پرې ډېر وروستو مخې ته راغلے دے. په کوزه پښتونخوا بلکې پاکستان کښې چې چرته هم پښتو وئیلې شي. هېڅ قسم کوشش د نوي ټکو په لړ کښې نۀ دے شوې. افغانستان کښې پرې څۀ نا څۀ کار شوے دے.

ډاکټر مجاوراحمد زیار لیکي: " دا سمه ده چې د نورو دودیالو ژبو په څېر پښتو نیولوجېزم د پېړو په پوړو کښې د بېلا بېلو شاعرانو لخوا تر سره شوې او په دولتي کچ یې یو څۀ هم لومړي ځل امیر شېر علي خان (۱۸۲۸ز) له پوځي اداري نومپوهنې Terminology سره ټولیزه (سرکاري) بڼه ورکړې او له اماني او بیا نادري، ظاهري پېر راهیسې ورته د پښتو مرکې او پښتو ټولنې په چوکاټ کښې څۀ ناڅۀکارشوے دے."[۱۳]

د ټولو نه زیات ډاکټر مجاور احمد زیار په نیولوګېزم زیار باسلے دے. هغوي دې سلسله کښې ویې پوهنه او ویې رغاوو نه نومې کتاب او نیو لوګېزم ډکشنري لیکلي دي. د دۀ نه علاوه زلمي هېواد مل، سر محقق دوست شنواري، سر محقق معتمد، ابراهیم عطایي، برېښ، محمد عثمان نژند او حبیب الله تږے او نورو کوششونه کړي دي چې ورسره اختلاف هم کېدې شي او اتفاق هم۔

پېر روښان او نوې لغتونه

پښتو ژبې هم لکه د نورو اهمو ژبو د نوي لغتونو او اصطلاحاتو قبلولو صلاحیت لرلې دے او د وخت د ضرورت سره سم یې دغه اثر قبول کړې دے. څۀ هم کۀ د نورو ژبو دخیل او مستعار ټکي یې هم اخستي دي خو صرف د غېرو ژبو لغتونو ته محتاجه نۀ ده پاتې شوې.

" هر وخت د اقتصادي، اجتماعي او دیني زړو ورکړو له لارې له نورو ژبو نه کوم نومونه ورته راغلي او ډېر زر یې په پښتو کښې "انډولونه" ورته پېدا شوي او د نورو ژبو لغتونه یې نۀ دي منلي د نمونې په توګه کله چې د اسلام سپېڅلي دین د پښتو سیمې ته راغې. پښتنو په مینه د اسلام مقدس دین و

مانۀ خو د دین سره راغلي نومونه یې په پښتو واوړل او د "خطیب" "منبر " صلواة" او نورو په ځائے یې ستایوال دریځ لمونځ او نور دود کړل.[۱۴]
هم دغه وجه ده چې پټه خزانه کښې لرغوې ژبه سوچه ده. د روښانیانو خوشحال باباو د هغه دورنورو لیکوالو ژبه کښې دغه اثر موجود دے. خصوصاً د روښانیانو دوره کښې ډېر غربي لغتونه مفغن کړې شو.
بایزید انصاري نۀ صرف د ادب په تاریخ کښې د وړومبي معلوم بشپړ کتاب ښتن دے. بلکې نوې املا نوې اصطلاحاتو او لغتونو جوړولو کښې یې هم لاس لرلے دے.
سر محقق دوست شنواري لیکي:
"د پښتو د کلاسیک ادب په زیاتو اثارو کښې مونږ نیولوګېزم تشخیصول شو خو په دې برخه کښې له بل هر چا نه زیات بایزید روښان په خپلو تالیفاتو یعنې په خیرالبیان او د علم رساله کښې د نیو لوګېزم زښته ډېره زېرمه لیدله کېږي."[۱۵]
د بایزید انصاري په خیرالبیان او د علم رساله کښې داسې ډېر ټکي شته چې د پټې خزانې په لرغوني اثارو کښې نۀ شي موندلې او داسې ټکي هم شته چې صرف تر هغۀ پورې محدود پاتې شوي دي او د هغۀ نه پس یې رواج نۀ دے موندلے یعنې متروک شوي دي.مثلاً بواري، سرولین ، اسفرین،نغوړل، لړل، هوې، پار، وسطرې، دودلي
د بایزید انصاري د نوو ټکو تفصیل دا دے.
آفریده: پېدا کړے شوے
خیرالبیان: چې یې نۀ لیدۀ کافرانو او منافقانو یازما و افریده و ته ناحق رسوي زیان مخ ۳۹۴
اودسي: اودس لرونکي
دعلم رساله کښې: د اودسي نمونځ روا دے چې په تیممي پسې وګذارینه مخ ۴۷

خېرالبيان: د اودسي نمونځ په تيممي پسې روا دے په تا دې وي اعلام مخ ۲۳۰

برغو: شپېلۍ، صور اسرافيل

خېرالبيان: د برغو په وړمبي اواز به واړه ژوي ووژنم مخ ۱۷۵

بلوسولي: د څۀ څيز انبنتل، پرې لګېدل.

د علم رساله: هر چې څۀ بلوسولي وي هغه دې واړه پرېوينځينه مخ ۳۸

خېرالبيان: په کوهي کښې مړ مرک يا مرغۍ يا نور څۀ هسې مومي پړسولې، بويناک نۀ وي او نۀ يې زده وي چې کله پرېوتلي دي. د يوې شپې ورځې نمونځ دې وجار باسي کۀ پړسولي يا بويناک وي هر چې يې اودس .... يا څۀ بلوسولي وي هغه دې پريو ينځي عيان. مخ ۲۳۵

بودني: بهتر

خېرالبيان: رحمت، دروښنائ،د خوښئ، اوسرائے بودني دے د هغه جهان مخ ۱۲۵

بهنه: په خېرالبيان کښې دوجې په معنٰی راغلے دے.

او غذاب د هر څيز چې په تا دے. بيا دې مونده په بهنه د ګناهان مخ ۱۷۷

پوند ګلي: ګوجر توب

څنې په کرل يا بازګانئ يا په پوندګلئ يا په ترکش بندي څنې په نورو نورو چارو مشغول کا ادميان. مخ ۱۴۸

پېژندګلئ: معرفت

خېرالبيان: بې طاعته، بې تسبيح، بې پېژندګلئ، بې ياده، بې نزديکئ، بې پېوندګلئ، بې يګانګئ، بې قرارئ وي او په بدخوئ کښې وي په ګناهان. مخ ۱۲۱

پېوند ګلئ: وصلت

خیرالبیان: بې طاعته، بې تسبیح، بې پېژندګلۍ، بې یاده، بې نژدیکۍ، بې پېوندګلۍ، بې یګانګۍ، بې قرارۍ وي او په بدخوۍ کښې وي په ګناهان.
مخ ۱۲۱

ترکش بندي: فوجي خدمت

څنې په کرل یا بازګانۍ یا په پوندګلۍ یا په ترکش بندي څنې په نورو نورو چارو مشغول کا ادمیان.   مخ ۱۴۸

پرپښون: جوته

خیرالبیان: پرپښون د پیشو، د چرګې د نیوني مرغۀ او چې په کور کښې وي...... مخ ۲۳۵

تن کور: شمکور

خیرالبیان: وبه مري په نادانۍ، تن کور، ځائے به یې شي وران   مخ ۱۲۴

تیزونے: سورلي

خیرالبیان: حج ګذاردن واجب دي په ازاد، په عاقل، بالغ چې څو وي تیزوني د کاهلۀ خرڅ لري   مخ ۳۱۲

څو: پیر روښان یې په دوه معنو راوړي. یو هغه معني چې اوس عامه ده. یعني د څومره والي.

بله د مقدار په معنٰی چې دا د روښان خاصه اصطلاح ده. د علم رساله که کښې دوست شنواري خاصه اصطلاح ګڼلې ده.

د علم رساله: د حیض د نفاس د غسل د پاره فرض ده   څلورم چې ځائے زیات له درمه پلیت وینه

کۀ څو درم وي هغه واجب دي کۀ له درم کم وي سنت دي ګڼینه (مخ ۴۰)

خیرالبیان:

او بایزیده! که تن یا جامه په درنه پلیتي. له درمه زیاته پلیته شي نمونځ پرې روا نۀ دے. ولۀ یې فرض دے که څو درم وي. نمونځ پرې روا دے. وله یې واجب دي. که له درم کم وي وله یې سنت دي.

درنه پلیتي: نجاست غلیظه

خېرالبیان:

او بایزیده! که تن یا جامه په درنه پلیتی۔ له درمه زیاته پلیته شي نمونځ پرې روا نۀ دے. ولۀ یې فرض دے که څو درم وي. نمونځ پرې روا دے. ولۀ یې واجب دي. که له درم کم وي وله یې سنت دي.

(دغسې وله تکې هم دے چې د وینځلو په معنٰی کښې راځي.

که تن یا جامه په درنه پلیتی، له درمه زیاته پلیته شي مونځ پرې روا نۀ دے
مخ ۲۳۲

د علم رساله: درنه پلیتي متیازې، وینه، زوه یا دا هسې چې له سرېو وو ځینه مخ ۴۹

روا: د جائز معنٰی لري. خو د علم رساله او خېرالبیان کښې د فرض په معنو کښې راغلے دے.

د علم رساله: سجده خدائے وته روا ده د خدائے هستي هر رخ ورته ګڼینه (مخ **۵۴**)

دریم د ایمان عمل د روژې دے چې روا روژه دې ولرینه (مخ **۲۴**)

خېرالبیان: داسلام بنیاد مسلماني روا کلیمه د شهادت کړه............او روا نمونځ شپه او ورځ پنځۀ وخته دے.

دغسې حج او زکات سره روا په معنٰی د فرض استعمالوي.

روونے: پې۔ رودونکي

خېرالبیان: تروئے راوباسم په خپل قدرت د مور له نوسه، تروئے ژغورم په حالت چې روونے، خوړونے، هلکي، پېغلکي، تور ږېري چې زوړ دے یا ځوان مخ ۱۵۷ ، ۱۵۸

زهمن: لغتونو کښې د زامنو د پاره دے خو بایزید د اولاد په معنو کښې اخستے دے. یعنې زامنو او لوریانو دواړو د پاره.

د علم رساله: کۀ د اورتې زهمن وزېږي په هغه ساعت شي پاکه چې وينه ودرېنه (مخ ۲۳)

سرسايه په توانګرانو ده واجبه چې د ځان د کم زهمن، د بړده د پاره وينه (مخ ۷۲)

خېرالبيان: که د چا زهمن وزېږي په هغه ساعت يې وينه ودري. حکم يې د پاکۍ دے.

د روژې ماتول په مسافر په بارداره اورته روا دي چې د روژې په بهنه د تن يا د زهمن ډار وي.

زيږ: بايزيدانصاري د سرو زرو معنٰی کښې استعمال کړے دے.

اوړی، زيږ، يا د سپينو زرو، نۀ وسله د مېږۀ. مخ ۳۰۴

خېرالبيان: ګوره! مامينه د زيږ د سپين زر، خريان، کرله، اورتې، زهمن دا هسې شکل مې د دنيا مايه کړي دي اوځناوران مخ ۱۲۹

زيږ بي: د پرهر زيړې اوبۀ، نو يا پيپ

د علم رساله:

په وينه، په زوه، په زيږ بي او په ډکه خولۀ چې واچوينه (مخ ۴۵)

خېرالبيان:

اودس مات شي........ په وينه، په زوه، په زيږ بي، په ډکه خولۀ چې واچوي.
مخ ۲۳۱

زيندي: چينه لرونکي

د علم رساله: کۀ کوهې زيندي وي واړه اوبۀ يې وکښې نۀ شي ځو پکښې هومره يا په سلواغه دې تېرسو وکاږينه (مخ ۳۷)

ستور: د ستائينې په معنٰی

خېرالبيان: ځلور تکبيره نمونځ د جنازې ستور د خدائے رحمان په مصطفٰی........ مخ ۲۹۲

ستور د ستر په معنٰی کښې هم راغلے دے.

ستا ډېر ستور صفت هوي دے په کړندر چې په تا معلوم دے او سبحان مخ ۱۴۲

سپکه پليتي: نجاست خفيفه

خېرالبيان: سپکه پليتي متيازې، غوشوې، وينه، هر چې له هغه څلور بول چې غوښه يې حلاله ده عيان مخ ۲۳۷

د علم رساله: سپکه پليتي د هغه حېوان ده چې يې غوښې حلالې وينه مخ ۵۰

سپېروبي: د ودي معنیٰ لري

د علم رساله: په متيازې، په هوس اوبۀ، په سپېروبه شي په سنګرېزه يې هم مات شينه (مخ ۴۵)

خېرالبيان: په متيازې، په هوس اوبي، په سپروبي، په کم کاتي په استحاضه په دا مات شي په وړاندې اندام. مخ ۲۳۱

شرم ځائے: عورت، هغه ځائے چې پټول يې لاژم وي، د خاص عضو لپاره

خېرالبيان: درلۀ د شرم ځائے وي له کاسيرئ له هغه چې پر دوي وي حرام مخ ۲۱۲

واجب د غسل دا دي چې شرم ځائے ښۀ پرېوينځينه مخ ۴۹

د علم رساله: د شرم ځائے پټول حکم د مانځۀ دے چې نمونځ يې صحيح شينه

د مېړۀ شرم ځائے له نامه له ځنګانۀ دے ولې نوم دے شرم ځائے نۀ ګڼينه مخ ۵۳

کالي: د جامې د پاره ، خو بايزيد د اوزار په معنیٰ راوړے دے.

خيرالبيان: هر چار تل بې شريکه بې مله بې کالي کړم. مخ ۴۱۲

کړ و نکړو : امر نهي په معنیٰ

خېرالبيان: ګوره ! ما کتابونه له تا وړاندي پېغمبرانو وته استولي وو. چي پکښي وو بيان ددروغو د کړو نۀ کړو د حلالو، د حرامو په ژبه د خپل قام. مخ ۱۴۷

او بيان د کړۀ دنۀ کړه د هر مقام مخ ۴۲۴

کړده: نقشِ قدم

خېرالبيان: اوبايزيد! زۀ ليرونے زما د لارے بې کړ دے له مقامه نۀ رسوم مخ ۳۵۰

کړندر - د شمار په معنٰی راغلے دے.

خېرالبيان: که دريابونه شي څو په کړندر د مخلوقاتو تروواړه دريابونه توري شي يا که له دغوپه کړندر زيات شي اويا زره کاتبان يا که له دغو په کړندر زيات شي. د هر کاتب او يا زره قلمونه شي بې ګمان وکښي . تمام به نۀ شي ستا د ستر ثنا خبرې که د کښلو په بهنه قلمونه مات شي او توري شي تمام. مخ ۱۴۱

ستا ډېر ستور صفت هوي دے په کړندر چې په تا معلوم دے او سبحان مخ ۱۴۳

کښلي نامه: د اعمال نامه په معنٰی دے.

خېرالبيان: زۀ به کوتاه کړم په روځ له قيامت په ديدن د کښلي نامې محبت د ادميان مخ ۱۸۹

کم: بايزيد د وړوکي په معنٰی اخستے دے.

د علم رساله: سرسايه په توانګرانو ده واجبه   چې د ځان د کم زهمن د برده د پاره اوباسينه (مخ ۷۲)

خېرالبيان: ګوره سرسايه د روژې واجب ده په توانګرانو چې يې وباسي د ځان د کم زهمن، د برده وو د پاره پتا دې وي اعلام. مخ ۳۱۴

کم کاتې: وړوکے کاڼے، ګيتې

خېرالبیان: په متیازۍ، په هوس اوبي، په سپروبي، په کم کاتي په استحاضه په دا مات شي په وړاندئے اندام. مخ ۲۳۱

کوړي: خوزول، حرکت ورکول

د علم رساله: د چهړچې اوبه وکوړوي بل رخ يې نهٔ کوړینه مخ ۳۲

خېرالبیان: نیشته زما قرارئ کښې تلهٔ نهٔ الوتهٔ، نهٔ کوړېدهٔ. مخ ۴۲۰

ګوره زما په هستیٔ کښې کوړي ځي. مخ ۴۲۱

لیرونے: لاروې، په لاره تلونکے

خېرالبیان: اوبایزید! زهٔ لیرونے زما د لارے بې کړ دے له مقامه نهٔ رسوم مخ ۳۵۰

مال ازاد: په مال ازاد شوے، مکاتیب

خېرالبیان: بنده یا مال ازاد وي بندګان په تا دې وي اعلام مخ ۳۱۳

مایه: بایزید د سرمایې د پاره استعمال کړے دے.

خېرالبیان: ګوره! مامینه د زیړ د سپین زر، خریان، کرله، اورتې، زهمن دا هسې شکل مې د دنیا مایه کړي دي اوځناوران مخ ۱۲۹

مهٔ پرېږده خپله مایه و زورورو ته مخ ۳۲۹

مزدک: جومات

رساله: او چې په مزدک کښې ننوځي پنځم چې قرآن په یاد لولینه مخ ۴۲.

خېرالبیان: د جمعې د مانځهٔ په وخت دے د مزدک ور نهٔ تړي ادمیان. مخ ۲۷۲

مقیم ځائے: د استوګنې ځائے

خېرالبیان: کهٔ له مقیم ځائے و سفر ته ووځي سفري شي مخ ۲۲۹

مندینې: د ښځې په معنٰی

خېرالبیان: روا نهٔ دي حج ګزار دن بېرون چې ورسره وي محرم د مندینې مخ ۳۱۷

نالت: په لغت کښې د لعنت معنیٰ لري خو بایزید دا بد ځناور، کوږ په معنیٰ راوړے دے.

د علم رساله: کۀ په کوهي کښې سپې نالت یا نور دا هسې څۀ پریوځینه مخ ۳۷

خیرالبیان: کۀ په کوهي کښې سپې یا نالت یا نور دا هسې...... مخ ۲۳۴

نان کوري : د خپې غم کښې ړوند کوڼ

خېرالبیان: زۀ له حرصه اوږده امید واري، نان کوري، تاریکي د زړۀ پېدا کړم. مخ ۱۲۸

نژدیکي: قربت

خېرالبیان: بې طاعته، بې تسبیح، بې پېژندګلۍ، بې یاده، بې نژدیکۍ، بې پېوندګلۍ، بې یګانګۍ، بې قرارۍ وي او په بدخوۍ کښې وي په ګناهان. مخ ۱۲۱

نښتېدل: جوس، شربت، نچوړ شوې

خېرالبیان: روا نۀ دے په هغه اوبۀ چې له ونې له مېوې نښتېدلي وي مخ ۲۳۲

نوس: د نفس په معنیٰ

خېرالبیان: زۀ ژغورم، د سینې، د شا، د ورغل، په شا، په سینه، د مور په نوس کښې ادمیان

نیزوبي: د سیلاب اوبۀ

د علم رساله: لکه نیزوبي یا لړه زمی که صابون، زعفران یا پیۍ وینه مخ ۳۲

خیرالبیان: اودس روا دے په هغه اوبۀ کۀ پاک څیز ورسره وځي چې یو صفت د وابو وجار باسي لکه نیزبے یا زمۍ یا صابون ورسره ووځي یا زعفران مخ ۲۳۲

نیوني: نیولے مارغۀ،

خېرالبیان: پرېښون د پیشو، د چرګې د نیوني مرغۀ او چې په کور کښې
وي...... مخ ۲۳۵

ورمندن: د حکم په معنٰی

خېرالبیان: او چار و نه کا زما په ورمندن بېرون زما د راحت په بهنه ادمیان
مخ ۱۷۱

ګوره د شریعت ورمندن ګفتار د پېغمبرانو دے. مخ ۳۸۴

وو: باد تلل

د علم رساله: په وو، په ګندګی، چیمجي هم شي چې له وروستني
سوراخه ووځینه مخ ۴۵

خېرالبیان: وو بایزید! چې یې وینه یا وو متیازې رواني وي مخ ۲۸۵
په وو په غولو په چیمجي په دا مات شي وستر اندام د ادمیان. مخ ۲۳۱

هوس اوبۀ: د مزي په معنٰی.

د علم رساله: په متیازې په هوس اوبۀ په سپېروبه شي په سنګرېزه یې هم
مات شینه (مخ ۴۵)

خېرالبیان: او بایزید! په متیازو په هوس اوبې، په سپېروبه .... مخ ۲۳۱

یګانګي: وحدت

خېرالبیان: بې طاعته، بې تسبیح، بې پېژندګلئ، بې یاده، بې نزدیکئ،
بې پېوندګلئ، بې یګانګئ، بې قرارئ وي او په بدخوئ کښې وي په ګناهان.
مخ ۱۲۱

حوالې

۱ ریښتین، صدیق الله پښتو ګرائمر ص ۴۰۹

۲ *یوسفزي، محسن خان اردو ادب میں نیولوگیزم پی ایچ ڈی مقالہ علی گڑھ یونیورسٹی انڈیا*

۳ دوست شنواري، سر محقق، د حمید مومند په اشعار کښې نیو لوګېزم، مشموله د عبدالحمید مومند یاد، مؤلفه ز.هـ، کابل، دافغانستان علومو اکېډیمي، ۱۳۲۲ (۱۹۸۷) ص ۵۳

۴ عامر، عبدالکریم، پښتو محاورې، خپرندوې، د پښتو څېړنې لورا لايې، مارچ ۲۰۱۱ء ص ۴

۵ شغشغي، محمد هارون، د پښتو ژبې ننۍ مسالې، کندهار، علامه رشاد خپرندویه ټولنه، ۲۰۱۰ء، ص ۱۳۴

۶ ترې، حبیب الله، نوي، ژب پوهنه او ژبني مسائل، کابل، دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۹ (۲۰۱۰ء) ص ۹۳

۷ صدیق روهي، سر محقق، نوې لغتونه او اصطلاحات، مشموله، کره کتنه، مؤلفه افضل ټکور، کابل، دولتي مطبعه، ۱۳۲۵، ص ۸۳

۸ زیار، مجاور احمد، دوکتور، پوهاند، پښتو سیندګې نویزونه، دانش خپرندویه ټولنه، دویم چاپ، ۱۳۹۰ل (۲۰۱۲)، ص ج

۹ C. paulcook. Exploiting linguistic knowledge to infer properties of neologisms, **2010**. Deptt. Of computer science University of Toronto p.3

۱۰ هم دغه

۱۱ انور سدید، ڈاکٹر، اردو میں وضع اصطلاحات کا عمومی جائزہ، مشمولہ تحقیق اور اصولِ تحقیق، مرتبہ اعجاز راہی، اسلام آباد، مقتدرہ قومی زبان، جون ۱۹۸۲ء، ص ۲۰

۱۲ جمیل جالبی، ڈاکٹر، پیش لفظ، فرہنگ اصطلاحات جامع عثمانیہ، اسلام آباد، مقتدرہ قومی زبان ۱۹۹۱

۱۳ احمد زیار، م، دوکتور، پوهاند، پښتو وییې پوهنه او وییرغاونه، جلال اباد، مومند خپرندویه ټولنه، دویم چاپ، ۱۳۹۳ل ص ۱۲۰

۱۴ برېښ، په پښتو کښې نوې نومونې، مشموله، کره کتنه، مؤلف افضل ټکور، ص ۷۷ - ۷۸

۱۵ دوست شنواري، سر محقق، د حمید مومند په اشعار کښې نیو لوګېزم، مشموله د عبدالحمید مومند یاد، مؤلفه ز.هـ، کابل، دافغانستان علومو اکېډیمي، ۱۳۲۲ (۱۹۸۷) ص ۵۴